

GELENEKSEL TARZLAR, MODERN MODELLER: RESMÎ, RESMÎ OLMAYAN EĞİTİM VE SOMUT OLMAYAN KÜLTÜREL MİRAS

Customary Modes, Modern Ways: Formal, Non-Formal Education and Intangible Cultural Heritage

Dr. Selcan GÜRÇAYIR TEKE*

ÖZ

Somut olmayan kültürel mirasın gelecek kuşaklara aktararak yaşayabilirliğinin güvence altına alınmasının en temel yollarından biri kültür eğitimidir. Sözleşme, somut olmayan kültürel mirasın envanterlerinin hazırlanması, farkındalık yaratılması ve koruma bilincinin oluşturulması gibi konuların yanında eğitim konusunun önemini vurgular. Sözleşme somut olmayan kültürel mirasın aktarılmasında iki eğitim biçimi önerir: resmî eğitim ve resmî olmayan eğitim. Bu eğitim biçimlerine ilişkin nasıl modeller geliştirilebileceği konusu, taraf devletlerin kültürel miraslarının çeşitliliği ve özgünlüğü nedeniyle Sözleşme’de yer almaz. Sözleşme’nin uygulanmasına ilişkin periyodik raporlar taraf devletlerin eğitim konusundaki sorunlarını, uygulama modellerini ve aldıkları sonuçları görmek açısından oldukça yararlı ve ufuk açıcı belgelerdir. Bu makalede, somut olmayan kültürel mirasın aktarılmasında eğitim konusuna nasıl bakıldığı, Sözleşme’ye taraf devletlerin somut olmayan kültürel mirasın resmî ve resmî olmayan aktarımını nasıl yorumladıkları periyodik raporlardan ve çeşitli UNESCO belgelerinden yola çıkılarak değerlendirilmiştir. Ülkelerin eğitim deneyimlerini içeren bu raporlarda kimi ülkelerin çağdaş resmî olmayan eğitim biçimleri ile geleneksel aktarım biçimlerini değerlendirmeleri zaman zaman kıyaslamaları geleneksel/alışılmış aktarım yolları ile modern modeller arasındaki ilişkiyi anlamayı ve kaygı duyulan alanları görmeyi sağlamıştır. Resmî ve resmî olmayan eğitim biçimleri, birtakım sorunları ve çekinceleri beraberinde getirmektedir. Ancak bu mirasın yaşayabilirliğinde yeni bağlamlara adapte olabilmeye ve yaşatabilmeye potansiyellerinin belirleyici olduğu akıldan çıkarılmamalıdır.

Anahtar Kelimeler

Resmî eğitim, resmî olmayan eğitim, somut olmayan kültürel miras, geleneksel, modern.

ABSTRACT

Culture education is one of the principle means of transmitting the intangible cultural heritage to next generation and thus ensuring the viability of this heritage. Convention for the Safeguarding Intangible Cultural Heritage highlights the importance of education in addition to preparing inventories, raising awareness and consciousness for safeguarding of intangible cultural heritage. The Convention offers two education forms for transmitting intangible cultural heritage: formal education and non-formal education. What kinds of models can be improved for these education forms not contained in the Convention text because of the diversity and originality of State Parties’ cultural heritage. Periodic Reports on implementation of the Convention are considerably enlightening and useful documents to reveal the problems, teaching methods and the outcomes of state parties on culture education. In this article, the role and importance of education for transmitting traditional knowledge and how state parties interpret formal and non-formal education of intangible cultural heritage have been evaluated on the basis of periodic reports. Evaluations and comparisons of modern non-formal education ways and traditional forms provide to figure out the connection between customary ways and modern transmitting models by means of periodic reports which contain state parties’ education experiences. Formal and non-formal education forms bring along some problems and pitfalls. However, it should be kept in mind that the viability of intangible cultural heritage depends on the potentials of adopting to new contexts and revitalization.

Key Words

Formal education, informal education, intangible cultural heritage, traditional, modern.

* Gazi Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Türk Halkbilimi Bölümü Öğretim Görevlisi.
sgurcayir@gazi.edu.tr

Eğitim, Somut Olmayan Kültürel Mirasın Korunması Sözleşmesi'nin anahtar kavramlarından biridir.¹ Sözleşmenin başarıya ulaşması ve sürdürülebilirliği eğitim konusunda elde edilecek başarılarla paralellikler gösterir. Somut olmayan kültürel mirası gelecek kuşaklara aktarma, “küreselleşme ve bunun sonucu olarak yerel kültürlerin değer kaybedişi” refleksinden destek alan Sözleşme'nin amacına ulaşmasında önemli adımlardan birini oluşturmaktadır. Sözleşme'de taraf devletlere, resmî ve resmî olmayan eğitim kanallarıyla somut olmayan kültürel mirasın aktarılabilmesine yönelik bir yol çizilir. Resmî eğitim konusu, sınıflarda gerçekleştirilecek, müfredata eklemeler yapılarak ya da yeni bir dersle halledilebilecek bir konu olarak görülür. Ancak resmî olmayan eğitim yolları konusu birtakım tartışmaları da beraberinde getirir. Somut olmayan kültürel mirasın aktarılmasının gerçekleştiği “geleneksel aktarım tarzları” ile “modern aktarım modelleri” arasındaki farklılık uzmanları modern aktarımın güvenilirliği ve aktarılan mirasın “orijinalliği ya da kendiliğindenliği” gibi soru(n)larla karşı karşıya getirir.

Makalede öncelikle, somut olmayan kültürel mirasın aktarılmasında eğitim konusuna nasıl bakıldığı, Sözleşme'ye taraf devletlerin somut olmayan kültürel mirasın resmî ve resmî olmayan aktarımını nasıl yorumladıklarına bakılacaktır. Taraf Devletlerin resmî ve resmî olmayan eğitim süreçlerini yorumlayışları, Sözleşme'yi kabul ettikleri tarihten altı yıl sonra hazırlamak zorunda oldukları periyo-

dik raporlardan ve çeşitli UNESCO belgelerinden yola çıkılarak gerçekleştirilecektir. Periyodik raporların Sözleşme'ye taraf olan devletlerin somut olmayan kültürel mirasın tanınmasında, saygı gösterilmesinde ve pekiştirilmesinde temel unsurlardan biri olarak görülen “eğitim” konusunda neler gerçekleştirdiklerinin sorgulandığı kısımlarında, “bilgi aktarımının resmî olmayan biçimde nasıl yapıldığına” yönelik bir bölüm açılır. Bu bölümde, aktarımın resmî olmayan biçimlerinin ulusal düzeyde halk tarafından nasıl algılandığı ve tanındığının belirtilebileceği ifade edilir. Taraf devletlerin bu bölümde somut olmayan kültürel mirasın resmî olmayan aktarım yolları konusundaki düşüncelerini ortaya koymaları, geleneksel aktarım tarzları ve bunların modern modelleri arasındaki ilişkinin keşfedilmesine de kapı aralar. Somut olmayan kültürel mirasın resmî olmayan süreçlerde aktarımı, değişen yaşam koşullarıyla bağlantılı olarak kendisine yeni aktarım biçimleri ve yolları bulmak zorundadır. Periyodik raporlarda, aile içerisinde somut olmayan kültürel miras eğitimini yeniden canlandırmak gibi bir düşüncenin belki de “hayalin” belirme-yişi bu anlamda dikkate değerdir. Geleneksel aktarım biçimlerinin yeniden canlandırılmasından ilk etapta bahsedilmese de “aile içi aktarım” süreçlerinin büsbütün göz ardı edilmediği de raporlarda rahatlıkla gözlemlenir.

UNESCO'nun Somut Olmayan Kültürel Mirasın Korunması Sözleşmesi ile uluslararası bir farkındalık yaratmaya çalıştığı somut olmayan kültürel miras terimi altında toplanan

unsurlar, aslında birkaç kuşak öncesi-ne kadar “kendiliğinden” aktarılarak var olmaya devam eden ya da süreç içinde “kendiliğinden” kaybolan ürünlerdi. Bir toplumun içine doğmakla birlikte o toplumun kültürüyle kültürlenene birey için masalları, efsaneleri, kültürel değer yargılarını, inanışları, yeme içme, giyim biçimlerini öğrenmek o topluluğun bir bireyi olması dolayısıyla kendiliğinden gerçekleşen doğal bir süreçti. “Oğlan babadan öğrenir sohbet gezmeyi kız anadan öğrenir sofraya düzmeyi” deyişinde de özetlendiği şekliyle bu eğitim/aktarım sürecinde en başat rolü çekirdek aile ve yakın aile bireyleri oynardı (Oğuz, 2008: 8-10). Ancak geleneksel bilginin önce değer kaybedişi sonrasında önemsizleşmesi, yeni dünya düzeninin modern insan kurgusu, medya kanalları aracılığıyla öne çıkan ve değer biçilen hâkim kültürler “geleneksel/yerel bilgilerin” aktarımını sekteye uğrattı. Geleneksel eğitim/aktarım ortamlarının kayboluş nedenleri periyodik raporlarda taraf devletler tarafından da benzer ifadelerle dile getirilir. Moritanya (Periodic report no. 00612/Mauritius, 2011: 11), “geniş ailelerin azalması, küreselleşme, resmî eğitim ve bilgisayar teknolojilerinin” etkisiyle somut olmayan kültürel mirasın aktarımının tehlikeye girdiğini belirtir. Litvanya, “tarım teknolojilerindeki, çalışma yöntemlerindeki dönüşümlerin ve buna bağlı olarak gerçekleşen demografik değişmelerin ve küreselleşmenin” etkisiyle birlikte somut olmayan kültürel mirasın unutulmaya başladığına değinir. Somut olmayan kültürel mirasın bir kısmı kente taşı-

arak kendisine yeni bağlam ve formlar bulsa da bir kısmı yok olmuştur. Raporda, eğitim sistemlerinin somut olmayan kültürel mirası ötelemesi ve pek çok öğretmenin geleneksel kültür, bölgesel farklılıklar konusunda eğitimsiz oluşları, yerel gelenekleri ve dialektleri bilmeyişlerinin de bu mirasın aktarımını olumsuz etkilediği değerlendirilmelerinde bulunulur (Periodic report no. 00779/Lithuania, 2012: 9).

Elbette geleneksel bilgilerin aktarımındaki sürekliliğin tamamen koptuğunu ya da aktarımından vazgeçildiğini öne sürmek pek doğru olmayacaktır. Bunun da yanında aktarımından/öğretiminden vazgeçilen geleneklerin “kuşak”ların hangi gelenekleri aktaracaklarına ilişkin tercihlerinin bir sonucu olarak değerlendirilmeleri de gerekir. Gelenek aktarımındaki bu sekte/kesinti özellikle resmî olmayan eğitim alanlarında kendisini göstermekte ve herhangi bir müfredata dayanmayan alanlarda aktarımı kesilen geleneksel bilgilerin, uygulamaların günümüzde insanların yaşamlarının büyük bir kısmını kapsayan resmî eğitim müfredatlarına aktarımı önem kazanmaktadır.

Somut olmayan kültürel mirasın sekteye uğrayışının iki aktörü vardır: Birincisi aktarılar, ikincisi aktarılanlar. Aktarılanların ilgisizliği en çok şikâyet edilen konulardan biridir. Usta-çırak ilişkisi içerisinde aktarılan el sanatlarında zaman zaman kendisini bulan bu durum, “gençler çok ilgisiz, kimse çırak olmak istemiyor, kime öğretelim” biçimindeki ifadelerle örnekendirilebilir. Gençler, gelecek, yeni nesil, gelecek kuşak biçiminde adlan-

dırılarak mirasın yaşayabilirliğinin “teminatı” olarak görülür ve kültürel mirasın aktarımında “ilgisizlikle” suçlanırlar. Oysaki aktaranlar yani “yaşlı”lar, ustalar, gelenek taşıyıcıları, gelenek aktarıcıları da geleneksel bilgileri aktarmakta o kadar gönüllü değillerdir, çünkü aktardıkları bilginin işlevleri/değerlilikleri konusu artık tartışılmaktadır. Turşu kurma, tarhana yapma, kanaviçe işleme, sarma sarma gibi gündelik sıradan “işe yarar” deneyimlerin anne-kız arasında aktarımında bile azalmalar gözlemlenmektedir.

Somut olmayan kültürel mirasın işe yararlılığı konusu, kadim deneyimin yerine geçen bireysel tecrübelerle de yakından ilişkilidir. Yaşa dayalı deneyim aktarımının/paylaşımının karşısına çıkan yaşa değil; bilgiye ulaşma kanallarına bağlı olarak elde edilen bilgi, deneyime dolayısıyla kadim bilgiye duyulan güveni de sarsmıştır. Resmî eğitimin getirdiği bireysel özgüvenin ve ataların bilgisinden ziyade kişinin kendi bilgisine ya da teorik bilgiye güvenmesinin de bunda etkili olduğu aşikârdır. Günümüzde bilgi o kadar çabuk yenilenmektedir ki kadim bilgiler bu bilgi akışının hızına yetişememektedirler. Bu durum da özellikle genç kuşağın önce geleneksel bilgiyi sonrasında da bu bilginin aktarıcılarını “demode” olmakla eleştirmelerine yol açmaktadır. Mali’nin deneyimi de gençler ve yaşlılar arasındaki bu ilişkiyi gözler önüne sermektedir:

Bugün bilgi, yetenek ve teknik bilgiler Mali’de büyük bir oranda resmî olmayan eğitim biçimleriyle –babadan oğula, anneden kıza- aktarılmakta-

dır. Günümüzde bu aktarım kanalları hâlâ vardır ve varlığını sürdürmektedir, ancak yine de bu kanallar küreselleşme tarafından tehdit edilmektedir. Hikâye anlatma geleneği ve ebeveynler ve gençlerin gece konuşmaları geleneksel bilgiyi gençlere aktarmanın en ideal zamanlarından biriydi. Ancak günümüzde gençler, ebeveynlerini dinleme ve onlarla konuşma konusunda daha az isteklidirler (Periodic report no. 00785/ Mali, 2012: 10).

Somut olmayan kültürel mirasın değer kaybedişi ve aktarım ortamlarının ortadan kalkmasının çözümlerinden biri olarak önerilen resmî eğitim müfredatları içerisine alınması konusu, bu anlamda gerçekten hayati bir öneme sahiptir. “Geleneksel”likle tanımlanan ve ebeveynleri tarafından sürdürülen bu mirasın okul müfredatlarında yer alması sadece geleneksel bilginin aktarımına “yeni bir ortam” bulmak anlamına gelmemektedir. Çağdaş insanın “somut olmayan kültürel mirasa” ilişkin birtakım algılarının kırılmasına ve bakış açısını değiştirmesine de katkı sağlayacak bir uygulama olarak değerlendirilmelidir. Fildişi Sahili Cumhuriyeti tarafından sunulan periyodik rapordaki şu ifadeler “cahillikle” ve “eğitimsizlikle” ilişkilendirilen somut olmayan kültürel miras algısını yansıtmaya açısından dikkate değerdir:

Eğitim geleneksel kurumlar üzerinde gerçek bir tehdit yaratıyor. Aslına bakılırsa, okullara giden gençler, ebeveynlerinin, geleneksel bilgi uygulayıcılarının ve aktarıcılarının geleneksel bilgisini ve bilgi birikimlerini özümsemeye zorlanıyorlar. Batı mede-

niyeti hâkimiyeti altına giren ve ayar-tılan bu gençler, kültürel ifadelerin bazı biçimlerindeki pratikleri değersiz ve gereksiz buluyorlar. Düzenli olarak ritüellerde yer almakta ya da maske-ler takmakta zorlanıyorlar. Gençle-re göre bu gibi uygulamalar yalnızca okuma yazma bilmeyenler tarafından sürdürülebilir. Bunun da yanında okulda öğrendikleri bilgiler, gençlerin dağ köylerinde gizlenen ilahi varlıklar-ı inanmalarını güçleştiriyor (Periodic report no. 00825/Côte d'Ivoire, 2013: 14).

Deneyimin değer kaybedişi ve geleneksel bilgilerin gereksizliği konusundaki yaygın kabul aslında aktarım ortamlarının kayboluşuyla da yakından ilgilidir. Geleneksel eğitim biçimlerinin hüküm sürdüğü alanlar-da karşımıza aile, anne-baba, dede/anneanne/babaanne- torun arasındaki aktarım ilişkileri gelir, aile içi ortam-larda geleneksel bilgilerin aktarımı görerek ya da söz yoluyla belli bir müf-redat takibi düşüncesi olmaksızın yürütülür. Özellikle kadının iş yaşamına aktif bir biçimde katılımı, dedelerin/anneannelerin/babaannelerin yerini de erken yaşta tanışılan kreşlerin alışıyla birlikte aile içi kültür eğitimi geçmişte olduğundan çok farklılaşmıştır (Oğuz 2008). Aile üyelerinin daha kısıtlı bir zaman dilimini birlikte geçirmeleri, geçirilen bu zaman diliminde ortaklaşa yapılan kültürel etkinliklerin (sinemaya, tiyatroya, alışveriş merkezine gitmek vb.) geçmiştekilerden farklılığı da aktarım ortamlarının yokluğunu perçinlemektedir. Kültürel miras aktarımındaki aktarıcılar, aktarılanlar, aktarım ortamlarındaki

bütün bu sorunların giderilebilmesi için öncelikle değer kaybeden somut olmayan kültürel mirasa yönelik bir değer kazandırma sürecinin zaman zaman da “yeniden keşfedişin” devreye girmesi gerekmektedir. Somut Olmayan Kültürel Mirasın Korunması Sözleşmesi'nin 157 ülke tarafından imzalanan bir sözleşme oluşu bu değer kazanışın uluslararası alandaki görünürlüğü olarak okunabilir.² Geçmişte kendiliğinden/doğal bir süreç içerisinde aktarılan bu kadim bilgilere uluslararası sözleşme ile birlikte dikkat çekilmekte ve itibarını kaybeden deneyime “iade-i itibar” yapılmaktadır. Somut olmayan kültürel mirasın önemine yapılan bu vurgu, kimlik ve devamlılık duygusu vermesi, kültürel çeşitliliğe ve insan yaratıcılığına duyulan saygıyı arttırması gibi motivasyonlarla güçlendirilir. Kültürel mirasın değeri ve eğitiminin önemi konusunda bir bilinç oluşturulurken eğitim süreçlerinin nasıl oluşturulacağı konusu da başka bir sorunlu alan olarak karşımıza çıkar.

Somut Olmayan Kültürel Mirasın Korunması Sözleşmesi'nde eğitim korumaya yollarından biri olarak sunulur. “Kimlik saptaması, belgeleme, araştırma, muhafaza, koruma, geliştirme, güçlendirme, yeniden canlandırma” gibi koruma yollarının yanında özellikle okul içi ya da okul dışı eğitim aracılığıyla kuşaktan kuşağa aktarımın önemine dikkat çekilir (Somut Olmayan Kültürel Mirasın Korunması Sözleşmesi, Madde 2.3: 164). Yaşayan miras yaklaşımına dayanan somut olmayan kültürel miras teriminde eğitimin bu anlamda öne çıkması anlaşılır-

dır. Dondurarak bir korumadan değil aktararak yani yaşatarak bir koruma amaçlanmaktadır ki bu da somut olmayan kültürel mirasın kuşaklar arasında aktarımı ile mümkün olacaktır. Sözleşme'nin 14. Maddesi "Eğitim, Duyarlılığın ve Kapasitenin Güçlendirilmesi" ile ilgilidir ve eğitimin nasıl olabileceğine yönelik fikirler içermektedir.

(i) toplumun genelini ve özellikle gençleri hedefleyen eğitici, duyarlılığı arttırıcı ve bilgilendirici programlar düzenlemek;

(ii) ilgili topluluklar ve gruplar içinde belirli eğitim ve yetiştirme programları düzenlemek;

(iv) bilginin kuşaktan kuşağa geçişini okul dışı olanaklarla sağlamak biçimindeki ifadeler Sözleşme'de eğitimle ilgili yapılması gereken faaliyetlerin içeriğine yönelik bakış açıları sunar (Somut Olmayan Kültürel Mirasın Korunması Sözleşmesi, Madde 14: 167).

Resmî eğitim süreçlerinde kültürel miras aktarımı konusunda insanlığın zihni biraz daha berraktır. Okullarda devlet eliyle verilen eğitim müfredatına somut olmayan kültürel mirasa yönelik eklemeler yapılacak ve müfredat yeniden biçimlendirilecektir. Bu müfredatın Sözleşme'ye taraf olan devletlerce yorumlanması ve ulusal süreçlere dahil edilişi elbette farklılıklar göstermektedir. Ancak "geçmişin" geleneksel aktarım ortamlarının yani evin, kahvehane, sokağın, pazarın, mutfağın vb. yerini "günümüzün" sınıflarının alış ve eğitim süreçlerinin doğallığı elbette üzerinde benzer kaygıların olduğu alanlardır.

Resmî eğitim süreçlerinin geleneksel aktarım tekniklerinin ve biçimlerinin yerini alacağı düşüncesi bu kaygıların başında gelir. 21-23 Şubat 2007 tarihleri arasında Japonya'nın Chiba kentinde UNESCO'nun Asya Pasifik Kültür Merkezi tarafından düzenlenen "Resmî ve Resmî Olmayan Eğitim Aracılığıyla Somut Olmayan Kültürel Mirasın Korunması ve Aktarımı" başlıklı uzman toplantısının sonuç raporunun ilk maddesinde "somut olmayan kültürel mirasın geçmişte kullanılan aktarım metodlarının nerede canlılığını koruyorsa devam ettirilmesinin sağlanması gerektiği" vurgulanır (s.19). Toplantıya katılan uzmanlar, resmî eğitimin geleneksel bir biçimde sürdürülen gelenek aktarımının yerine geçen bir uygulama olarak görülmemesi gerektiğinin altını çizerek. Bu kaygı, Temsilî Liste'ye eleman yazım sürecini yürüten alt organ tarafından da paylaşılmaktadır. 2012 yılında Fransa'nın Paris kentinde gerçekleştirilen 7. Hükümetlerarası Komite toplantısında alt organ Temsilî Liste'ye sunulan elemanların çoğunda "resmî aktarım sistemlerinin resmî olmayan aktarım süreçlerini gölgede bıraktığına dikkat çeker. Alt organın bazı üyeleri, "aktarımın formalizasyonunun ya da kurumsallaşmasının somut olmayan kültürel mirasın ve onun sürekli yeniden yaratımının bir parçası olarak görülmesi gerektiğini, resmî eğitim süreçlerindeki aktarımın resmî olmayan süreçlerinin yok olmasına eşlik etse de olumlu bakılması gerektiğini vurgularlar.

Somut olmayan kültürel mirasın "geleneksellik"le ilişkilendirilmesi de

aktarım biçimlerinde yanlış anlaşılmalara yol açabilecek bir etken olarak görülür. Chiba toplantısına ilişkin raporun “Terminoloji” başlıklı bölümünde Somut Olmayan Kültürel Mirasın Korunması Sözleşmesi’nin 2.2. maddesinde alt alanlar tanımlanırken kullanılan “geleneksel” kelimesinin “somut olmayan kültürel mirasın ağırlıklı olarak geçmişte var olduğu ve yeni bağlamlara karşılık vermek üzere gelişmediği gibi bir düşünce çıkarılmasına” neden olursa sorunlu görülebileceğine ilişkin çekince uzmanlar tarafından dile getirilmiştir. Geleneksel teriminin bir durağanlık çağrıştırmadığına, aksine belirli yetenek, bilgi ve pratiklerin kuşaktan kuşağa aktarımına vurgu yaptığına dikkat çekilir (sf. 9).

Somut olmayan kültürel miras, resmî eğitim süreçlerine dahil edilse bile her zaman “istenen” “beklenen sonuçların alınması da söz konusu değildir. Geleneksel el sanatlarını resmî eğitim içerisine alma girişiminde bulunan Hırvatistan, eğitim sürecinin “yıllar alması” ve “kişinin boş zamanının büyük bir bölümünü kapsaması (gençler günümüzde boş zamanlarını eğitmeden ziyade sosyal etkinliklere ayırmaktadır)” gençlerin ilgisizliği ile karşılaşmıştır. Hırvatistan’ın resmî olmayan eğitim süreçleri ile müzeler, sivil toplum kuruluşları, workshoplarla birlikte gençlerin bu sanatları öğrenme konusundaki ilgilerinin artacağını düşünmektedir. Ancak bunun da yanında, yine geleneksel el sanatlarının başka bir alanı olan ahşap oyuncak yapımı için gereken bilgiler babadan oğula aktarılan bir deneyim olarak günümüze kadar gelmiştir ve

Hırvatistan bu aktarımın günümüzde de kaybolma tehdidiyle karşı karşıya olmadığını ifade etmektedir. (Periodic report no. 00787/Croatia, 2012: 24). Hırvatistan deneyiminden resmî ve resmî olmayan eğitim süreçlerinin aşlında birbirini tamamlayan aktarım yolları olarak görüldüğü anlaşılır. Kore Cumhuriyeti deneyimi de bu görüşü destekler. Kore Cumhuriyeti, ilk elden geleneksel bilgi ile onu destekleyici modern bilimsel teorilerin somut olmayan kültürel mirasın aktarılmasında ve korunmasında daha etkili olduğunun kanıtlandığını belirtir. Özellikle müzik ve icra alanında günümüzde üniversite düzeyinde verilen eğitimlerle beraber uygulayıcıların sayısının arttığını bununla birlikte bugün bile bu okullardan yetişen profesör ve öğrencilerin geleneksel eğitim modellerine bağlı kaldıklarına vurgu yapılıdır (Periodic report no. 00781/ Republic of Korea, 2012: 12).

Resmî eğitim süreçlerinin somut olmayan kültürel mirasın aktarılmasında kullanılmasının başka bir sonucu da “kurumsallaşma” ve “profesyonelleşme”dir. Sözleşme’nin 2011 yılında Endonezya’nın Bali adasında gerçekleştirilen toplantısında alt organ tarafından sunulan raporda, profesyonelleşme, somut olmayan kültürel mirasın sosyal bağlamını ve kültürel anlamını kaybetmesine neden olacak bir tehlike olarak tanımlanır. Aşırı profesyonelleşme, uluslararası rekabeti ve devasa yatırımları da beraberinde getirecek topluluğun katılımını tehlikeye sokacaktır. Ancak alt organ üyeleri, günümüz toplumunda aktarım yollarından birinin sınıfta ve-

rilen eğitim olduğunun ve bunun göz ardı edilmemesi gerektiğinin de farkındadırlar.

Resmî eğitim süreçlerinde karşılaşılan bir diğer sorun ise resmî eğitim süreçlerinin aktörlerinin yani öğretmenlerin somut olmayan kültürel miras konusundaki bilgi eksiklikleridir. Bu sadece Türkiye'ye özgü bir sorun olarak düşünülmemelidir. Sözleşme'ye taraf olan devletlerin pek çoğunda öğretmenlerin somut olmayan kültürel miras konusundaki eksikliklerinden bahsedilir. Bu noktada Sözleşme'nin Uygulama Yönergesi bazı çıkış kapıları aralar. Uygulama Yönergesinin 107. maddesinde “somut olmayan kültürel miras eğitimi verecek öğretmenlerin kılavuzlar ve el kitapları aracılığıyla kültür eğitimi kapasitelerinin geliştirilebileceği” ifade edilir (Basic Texts, 2012: 50). Somut olmayan kültürel miras eğitimi verilecek okullarda ebeveynlerin temalar ve modüller önermelerinin sağlanması, uygulayıcıların ya da gelenek taşıyıcılarının okullara davet edilerek eğitim programlarının geliştirilmesinde katkı vermeleri ve kendi miras alanlarını açıklamalarına olanak sağlanması da aktarıcılarla eğitimcileri buluşturma noktaları olarak düşünülür. Gelenek aktarıcıları ve öğretmenler arasındaki diyalogun somut olmayan kültürel mirasın aktarılmasında kilit bir öneme sahip oluşu sürekli vurgulanır.

Periyodik raporların eğitimle ilgili bölümlerine bakıldığında resmî olmayan eğitim alanları, müzeler, dernekler, merkezler, enstitüler tarafından yürütülen etkinlikler, kitle iletişim araçlarında yayımlanan programlar,

basılan yayınlar olarak belirir. Aile içerisinde sözlü aktarım yoluyla yaşanarak farkında olmadan aktarılan deneyimler/geleneksel bilginin yalnızca aktarım kanalları değil, bilinç düzeyi de değişmiştir. Çünkü müzeler, dernekler, merkezler tarafından organize edilen kurslara, atölye çalışmalarına katılım belli bir bilinç düzeyinin ürünü haline gelmiştir. Gelenek aktarıcıları da ailelerin üyesi ya da yaşanan yerdeki tanıdıklar değil, belli bir geleneksel bilginin taşıyıcısı ve aktarıcısı olan yabancı kişilerdir. Resmî ya da resmî olmayan eğitim sürecine hangi miras alanlarının dahil edileceği, hangisinin öne çıkarılacağı ya da öteleneceği gibi konular da eğitim ve aktarım süreçleri ile iktidar arasındaki ilişki üzerine düşündürür. Seçilen ya da seçilmeyen miras sorunlarının yanı sıra, mirasların çağdaş yaşama uyarlandığında “seyirlik bir etkinliğe dönüşmesi” “gerçek anlamını yitirmesi” “bağlamından koparılıp yeni bağlamların ürünü haline gelmesi” üzerinde kafa yorulması gereken noktalardan sadece birkaçıdır. Özellikle resmî olmayan eğitim biçimlerinin geleneksel tarzlarına karşı üretilen modern biçimler arasında; bilinç düzeyi, aktarım süreçlerine katılanların katılım nedenleri, hangi mirasların seçildiği ve ne şekilde aktarılacağı gibi konularda beliren farklılıklar bir karşıtlık doğurmaktadır. Bu karşıtlıklar ya da zamanın gerektirdiği dönüşümlere bakılırken, somut olmayan kültürel mirasın çoğu zaman “tahayyül edilen” bir geçmişin uzantısı olması gerektiği düşüncesinin zihinlerden çıkarılması gerekmektedir. Ancak yine somut olmayan kültü-

rel mirasın aktarımı için oluşan yeni bağlamların ya da aktarım ortamlarının “icat edilmişliği” ya da “kendiliğindenliği” konusu da aynı dikkati hak etmektedir.

NOTLAR

- 1 Türkiye’de somut olmayan kültürel mirasın korunmasında eğitimin önemini ele alan bir yazı Prof. Dr. M. Muhtar Kutlu tarafından kaleme alınan “Somut Olmayan Kültürel Mirasın Korunmasında Eğitime Yönelik İlk Adım: Halk Kültürü Dersi” başlıklı yazıdır. Kutlu, yazısında “Halk Kültürü” dersinden hareketle Türkiye’nin resmi eğitim süreçlerindeki deneyimini özetler.
- 2 Aralık 2013 tarihi itibarıyla Sözleşme’ye taraf olan devlet sayısı 156’dır.

KAYNAKLAR

Basic Texts of the Convention for the Safeguarding of the Intangible Cultural Heritage (2012 Edition). Paris: UNESCO.

Kutlu, M. Muhtar. “Somut Olmayan Kültürel Mirasın Korunmasında Eğitime Yönelik İlk Adım: Halk Kültürü Dersi.” *Milli Folklor*. Sayı 82: 13-18.

Oğuz, M. Öcal (ed.) (2008). *Türkiye’nin Somut Olmayan Kültürel Mirası*. Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları.

“Report on the implementation of the Convention and on the status of elements inscribed on the Representative List of the Intangible Cultural Heritage of Humanity,” Periodic report no. 00612/Mauritius, 2011. <http://www.unesco.org/culture/ich/index.php?lg=fr&pg=00460> erişim tarihi 20 Kasım 2013.

“Report on the implementation of the Convention and on the status of elements inscribed on the Representative List of the Intangible Cultural Heritage of Humanity,” Periodic report no. 00779/Lithuania, 2012. <http://www.unesco.org/culture/ich/index.php?lg=fr&pg=00460> erişim tarihi 19 Kasım 2013.

“Report on the implementation of the Convention and on the status of elements inscribed on the Representative List of the Intangible Cultural Heritage of Humanity,” Periodic report no. 00825/Côte d’Ivoire, 2013. <http://www.unesco.org/culture/ich/index.php?lg=fr&pg=615> erişim tarihi 20 Kasım 2013.

Report on the implementation of the Convention and on the status of elements inscribed on the Representative List of the Intangible Cultural Heritage of Humanity,” Periodic report no. 00787/Croatia, 2012. <http://www.unesco.org/culture/ich/index.php?lg=fr&pg=615> erişim tarihi 20 Kasım 2013.

Report on the implementation of the Convention and on the status of elements inscribed on the Representative List of the Intangible Cultural Heritage of Humanity,” Periodic report no. 00781/ Republic of Korea, <http://www.unesco.org/culture/ich/index.php?lg=fr&pg=615> erişim tarihi 20 Kasım 2013.

Report on the implementation of the Convention and on the status of elements inscribed on the Representative List of the Intangible Cultural Heritage of Humanity,” Periodic report no. 00785/Mali,

<http://www.unesco.org/culture/ich/index.php?lg=en&pg=00460> erişim tarihi 23 Kasım 2013.

“Somut Olmayan Kültürel Mirasın Korunması Sözleşmesi.” (Çev. M. Öcal Oğuz, Yeliz Özay ve Pulat Tacar). *Milli Folklor* 65 (Bahar 2005): 163-171.

UNESCO-ACCU Expert Meeting on Transmission and Safeguarding of Intangible Cultural Heritage through Formal and Non-formal Education. Report. Asia/Pacific Cultural Centre for UNESCO, 2007.